

**АРХАНГАЙ АЙМГИЙН
ЗАСАГ ДАРГА**

Нутгийн захиргааны ордон, А корпус, 2 дугаар баг,
Эрдэнэбулган сум, Архангай аймаг, 65139

Утас/Факс: (976) 7033 3231,

Цахим шуудан: arkhangai.gov@gmail.com,

Цахим хуудас: www.arkhangai.gov.mn

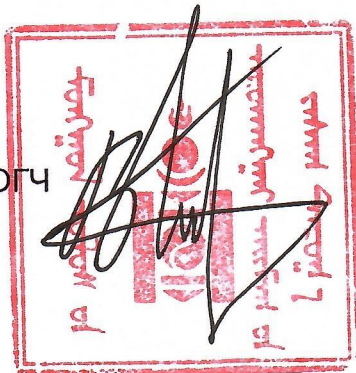
2022-05-19 № 02/885
танай _____-ны № _____-т

**ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАНГАХ
ҮНДЭСНИЙ ХОРООНЫ АЖЛЫН АЛБАНД**

Хүний эрхийг хангах Үндэсний хорооны
2023 оны 01 дүгээр тогтоолоор баталсан “Орон
нутаг дахь хүний эрхийн төлөв байдлыг тайлагнах,
илтгэх журам”-ын 2.2-т заасны дагуу Хүний эрхийн
төлөв байдлын тайланг нэгтгэн хүргүүлэв.

Хавсралт....хуудастай.

ОРЛОГЧ

Б.САНЖМЯТАВ

6513950428

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН 2022 ОНЫ ТАЙЛАН

Тайланг боловсруулахдаа 1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийн хоёрдугаар бүлэгт заасан хүний эрх, эрх чөлөөг удиртгал болголоо.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш, эрх зүйн этгээд байх, үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчим, хүний салшгүй эрхүүдийг баталгаажуулсан юм.

Мөн “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө төр хариуцна” гэж хүний эрхийн хангах талаарх төрийн “дотоод үүрэг”-ийг Үндсэн хуульд тодорхойлсон.

Нэгдүгээр бүлэг. Хүний эрхийг хангах үндэсний механизм

А. Хүний эрх, эрх чөлөөг хангах үндэсний чадавхийг дээшлүүлэхэд хувь нэмэр оруулж, хүний эрхийг хангах үнэсний механизмийг хэрхэн дэмжиж ажилласан талаарх мэдээлэл.Үүнд:

Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт дэвшүүлсэн “Цахим Монгол-төрийн шуурхай үйлчилгээ” зорилтыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Архангай аймгийн иргэд төрийн 13 байгууллагын 51 төрлийн үйлчилгээг И-Монгол цахим системээс авах боломжийг бүрдүүлсэн.

Ингэснээр иргэд сумдын үйлчилгээний нэгдсэн төвүүдийн оператороор дамжуулан төрийн мэдээллийн “Хур” системээс 263 төрлийн лавлагаа, үйлчилгээг авах боломжтой болсон.

Мөн “Стандарттай Архангай” арга хэмжээний хүрээнд аймгийн Засаг даргын тамгын газарт Олон Улсын чанарын менежментийн тогтолцоо ISO 9001:2015 стандартыг нэвтрүүлэн ажилласан.

Аймгийн 19 сумын Засаг даргын тамгын газрын үйл ажиллагаанд стандарт нэвтрүүлэх ажил улсын төсвийн 350,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжиж байна. Мал аж ахуй, газар тариалан, хүнсний үйлдвэрлэл, хоршоо, жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээг зах зээлд сурталчлан таниулах, борлуулах, түншлэл тогтоох, мэдээлэл, арга барил, туршлагаа харилцан солилцох боломж нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор “Архангай түншлэл-2021, 2022” үзэсгэлэн худалдааг зохион байгуулсан.

Тус үзэсгэлэн худалдаанд 19 сум, Улаанбаатар, Дархан, Сэлэнгэ, Завхан аймгийн 177 аж ахуй нэгж, иргэд төмс хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, гурил, гурилан бүтээгдэхүүн, модон эдлэл, бэлэн хувцас, гар урлалын бүтээгдэхүүн, эсгий ноосон бүтээгдэхүүн зэрэг 10 гаруй нэр төрлийн бүтээгдэхүүнийг худалдаалж, 2021 онд 116.9 сая.төг, 2022 онд 117.6 сая төгрөгийн борлуулалт хийсэн байна.

2022 онд “Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангаас сүү, цагаан идээний үйлдвэрлэл, гахайн аж ахуй, мод модон эдлэлийн чиглэлээр 3 төсөлд 550.0 сая төгрөгийн зээл, Хоршоо хөгжүүлэх сангаас 12 сумын 59 хоршоо, аж ахуй нэгж иргэний төсөлд 1,9 тэрбум төгрөгийн зээлийг олгосноор 199 ажлын байр бий болсон байна.

Орон нутгийн хөгжлийн сан, Нэгдсэн үндэстний байгууллагын хөгжлийн хөтөлбөртэй хамтран “Малчин эмэгтэйчүүд ба аюулгүй хүнс хөтөлбөр”-ийн хүрээнд 45 өрхөд 11 нэр төрлийн хүнсний зориулалтын сав нийлүүлэх ажил хийгдсэн байна. Тус аймгийн Эрдэнэмандал, Хангай, Тариат, Цахир, Өндөр-Улаан, Ихтамир сумын 60 гаруй саальчин эмэгтэйчүүдэд “Хасу”, “Архангайд үйлдвэрлэв” худалдааны төвийн сүү, цагаан

идээний худалдаа эрхлэгчдэд “Хуванцар хэрэглээ ба хүнсний аюулгүй байдал” сэдэвт сургалтыг зохион байгуулсан.

Хүүхдийг цахим мэдээллийн халдлагаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах арга хэмжээний хүрээнд “Хүүхэд хамгааллын явуулын үйлчилгээ”, “Хүүхдийн эрх”, “Хүүхэд хамгаалагч”, “Цахим орчин-соёлтой хэрэглээ” зэрэг 6 нөлөөллийн арга хэмжээг зохион байгуулж, 12 сумын ерөнхий боловсролын сургуулийн 2600 хүүхдэд “Цахим орчин соёлтой хэрэглээ” сэдвээр сургалт хийж, цахим орчинг зөв, соёлтой хэрэглэх мэдээлэл өгч, мэдлэг ойлголтыг нь нэмэгдүүлсэн байна.

“Элэг бүтэн Монгол” арга хэмжээний хүрээнд элэгний В,С вирус илрүүлэх шинжилгээнд элэгний С вирус 2509, элэгний В вирус 2870 хүнийг хамруулж, элэгний С вирусийн эерэг 55 тохиолдол, В вирусийн эсрэг 86 тохиолдлыг илрүүлж хяналтад авсан. Элэгний В вирусийн эсрэг сайн дурын дархлаажуулалтад 18-аас дээш насны 1 дүгээр тунд 1643, 2 дугаар тунд 1611, 3 дугаар тунд 307 иргэнийг хамруулсан.

Улсын төсвийн 500.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Эрт илрүүлэлтийн төвийг 2020 онд ашиглалтад оруулж, 2021 онд 380.0 сая төгрөгийн өртөг бүхий хавдрын мэс заслын тоног төхөөрөмж нийлүүлэгдэж, Хавдар судлалын үндэсний төвтэй хамтын ажиллагааг сайжруулах замаар тус төвийн мэс заслын эмч нэгдсэн эмнэлгийн мэс заслын эмч нар хамтран элэгний хавдартай 5 өвчтөнд “Элэг тайрах”, хавдрын мэс заслаар бэлтгэгдсэн аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн баг бие даан хавдрын мэс засал хийгээд байна.

Аймгийн Засаг даргын тамгын газрын Хууль, эрх зүйн хэлтэс, Цагдаагийн газар, Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар, Архангай аймаг дахь Хүний эрхий үндэсний комисс хамтран “Хүчирхийлэлгүй гэр бүлийг хамтдаа бүтээцгээе” аянг өрнүүлж, Төвшрүүлэх, Хотонт, Булган, Цэнхэр, Ихтамир зэрэг сумын 500 гаруй иргэдэд сургалт хийсэн.

Мөн Хүний эрхийн Үндэсний комиссын Архангай аймаг дахь референттэй хамтран Нэгдсэн эмнэлэг болон Цагдаагийн газрын албан хаагч нарт “Хүний эрх”, “Жендерийн эрх, тэгш байдал”-ын талаар мэдлэг олгох сургалт, сурталчилгааг зохион байгуулан ажилласан.

Улсын хэмжээнд зохион байгуулагдсан “Хуульчийн Про Боно өдөр-2022” өдөрлөгийн хүрээнд байгууллагуудын “Нээлттэй хаалганы өдөр”-ийг аймгийн нутгийн захиргааны ордны төв талбайд 2022 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдөр зохион байгуулж, төрийн 31 байгууллага оролцож иргэдэд хууль эрх зүйн зөвлөгөөг үнэ төлбөргүй өгч, 150 төрлийн 6200 ширхэг гарын авлага, брошюрыг тараан, хууль эрх зүйн мэдлэг, боловсролыг нэмэгдүүлэн ажилласан байна.

Аймгийн Засаг даргын 2022 оны А/316 дугаар захирамжийн дагуу Эрдэнэбулган, Ихтамир, Хайрхан суманд зохион байгуулагдсан бүсийн 3 уралдаанд 164, аймгийн баяр наадмын хурдан морьдын уралдаанд 116, 18 сумын баяр наадмын уралдаанд 129, нийтдээ давхардсан тоогоор 376 хүүхдийг цахим системд бүртгэж, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлсэн байна.

6.Хүний эрх, эрх чөлөөг биелүүлэх чиглэлээр Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, Төрийн бус байгууллагууд, хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, байгууллагуудтай ажилласан сайн туршлагаас дурьдвал:

1. Эрүүлжүүлэх саатуулах байрны орчин нөхцлийг сайжруулахаар 2022 онд эрүүлжүүлэх, саатуулах байрны 3 өрөө, баривчлах байрны 3 өрөө, жижүүрийн өрөө, эмчийн өрөө, “00” болон дүүш зэрэг нийт 9 өрөө, 108 м2 талбайд нурсан хана тааз, цонхны тавцан шавардаж, шинээр замаск болон эмульс хийж, ханын будгийг шинэчилж байгууллагын урсгал зардлаас 2.300.000 төгрөгийн засвар үйлчилгээ хийж, эрүүлжүүлэгдсэн саатуулагдсан хүмүүсийн хувцасны шкафыг шинэчилж 1.100.000

төгрөгийн үнэ бүхий 2 ширхэг төмөр шкафыг авч байршуулсан. Аймагт үйл ажиллагаа явуулдаг “Мэргэн-Насан” ХХК-аар улирал бүр нэгдсэн халдваргүйтгэл хийлгэх гэрээ байгуулан улирал бүр халдваргүйтгэл хийлгэсэн.

Эрүүлжүүлэх саатуулах байрыг улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 5.4 тэрбум төгрөгийн өртөгтэйгөөр барихаар тендерт шалгарсан “Гранд Арслан” ХХК-тай гэрээ байгуулан, Эрүүлжүүлэх, саатуулах байрны барилгын ажлыг 2022 оны 10 сард эхлэн зоорины давхраас 3 дугаар давхрын үндсэн бүтцийн цутгалт авсан гүйцэтгэл 100 хувьтай байна.

2.Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 203 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар баталсан “Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө”-ний 2.5.8.9-д заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хүрээнд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн төвийг 6 аймагт байгуулахаар тусгагдсан.

Хөдөлмөр, Нийгмийн Хамгаалалын Яам нь “ЖАМ” ХХК-аар Архангай аймагт Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн төвийн барилгын ажлыг гүйцэтгүүлэхээр 3851536885 /гурван тэрбум найман зуун тавин нэгэн сая таван зуун гучин зургаан мянга найман зуун наян таван/ төгрөгийн тендерийн саналыг хүлээн зөвшөөрч, 2021 оны 05 сарын 21-ний өдөр гэрээг байгуулж, гэрээний ерөнхий нөхцлийн 1.1 дэх хэсэгт заасан хугацаанд /2021 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдөр/ барилгын гүйцэтгэлийн ажил эхлэн 2022 оны эхний хагас жилийн байдлаар 60 хувийн гүйцэтгэлтэй явагдсан байна.

Аймаг орон нутгийн зүгээс гүйцэтгэгч компанид барилга угсралтын ажлыг хугацаанд нь дуусгах талаар удаа дараа шаардлага тавьсан хэдий ч барилгын ажил одоог хүртэл дуусаагүй байна. Архангай аймгийн 3500 гаруй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болон төвийн бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн зөрчлийн асуудал тулгарч байна гэж үзэж байна.

3.Байгууллагын түвшинд “Ажил-Ар гэр”-ийн амьдралын тэнцвэрийг хангах бодлогыг төлөвлөн хэрэгжүүлэх нь шинэ санаачлагын нэг юм. Архангай аймгийн Онцгой байдлын газар тэдний хамт олон тус ажлыг хийхээр зорьсон алхам нь бусад байгууллагуудад шинэ санаа туршлага болж, энэ ажлыг хийснээр байгууллагын хөгжил, ажиллах орчинд болон удирдах арга ухаанд чухал ач холбогдолтойг харуулж байна.

Албан хаагчдын дунд хийсэн судалгаагаар аймгийн Онцгой байдлын газрын алба хаагчид нь ажлын онцлогоос шалтгаалан эрүүл мэндээ анхаарах асуудал муугаас өвчлөлд өртөх, гэр бүл, үр хүүхдэдээ гаргах чөлөөт цаг хомс байдгаас ажлаа хийх явцдаа үр хүүхэд, гэр бүлдээ санаа зовохоос үүдэн стресст орох гол шалтгаан болж байгаа нь илэрсэн байна.

Мөн орон нутагт хүүхдийн цэцэрлэгийн хүртээмж бага, 24 цагаар ажилладаг цэцэрлэг байдаггүйгээс Онцгой байдлын газрын ажиллагчдын хувьд гамшиг, ослын дуудлагаар орон нутагт томилолтоор олон хоног ажиллахад үр хүүхдээ түр харуулах, үлдээх газаргүй болох асуудал хөндөгдсөн.

Ажил-Ар гэрийн амьдралын тэнцвэрийг хангах бодлогыг төлөвлөн хэрэгжүүлснээр дараах үр дүнд хүрсэн.Үүнд:

-Байгууллагын алба хаагчдаас жендэрийн асуудлаар судалгаа авсны үр дүнд хүүхдийн өрөөг бий болгох, 24 цагийн үүрэг гүйцэтгэдэг алба хаагчдад өдрийн цагаар амрах унтлагын цаг гаргах хэрэгцээг илрүүлж, энэ чиглэлээр байгууллагынхаа дотоод журамд тусган мөрдөж хэвшсэн.

Үүний үр дүнд алба хаагчид ажлынхаа хэрэгцээтэй үед цэцэрлэг, сургууль тарсаны дараа бага насны хүүхдээ харах хүнгүй үед дэргэдээ түр авчран санаа

зоволтгүй байх нөхцөл бүрдсэний үр дүнд ажлын таатай орчин, нөхцөл бүрдэж, ажиллагчдын урам зориг, ажлын бүтээмж дээшилсэн.

Энэ нь жендэрийн мэдрэмжтэй байгууллагын соёлыг төлөвшүүлэх, түүний дотор удирдлагын хандлага, арга барилыг дээшлүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлсэн байна.

Байгууллагын нөөц боломжид тулгуурлан албан хаагч, ажилчдын бага насны хүүхдүүдэд зориулан 600.000 мянган төгрөгийн хандиваар “Хүүхэд хөгжүүлэх өрөө”-г гарган тохижуулсан. Хүүхэд тоглох, гэрийн даалгавраа хийх, амрах нөхцөлийг бүрдүүлснээр давхардсан тоогоор байгууллагын албан хаагчдын 60 гаруй хүүхэд байнга үйлчлүүлдэг болсон. Мөн бага насны хүүхэдтэй эхчүүд хүүхдээ хөхүүлэх нөхцөл боломжийг бүрдүүлсэн.

Байгууллагын дотоод журамд Жендэрийн ялгаварлан гадуурхалт, ажлын байрны бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зохицуулалтыг тусган ЖЯГ, АББД-гүй орчинг бүрдүүлэх ажлыг эхлүүлсэн.

4. Улсын төсвийн 25.213.4 тэрбум төгрөгийн хөрөнгөөр 300 ортой нэгдсэн эмнэлэг баригдаж байна. Нэгдсэн эмнэлгийн барилгын ажлыг Гурвантамир ХХК- гүйцэтгэгч байгаа бөгөөд барилгын ажил 60 хувийн гүйцэтгэлтэй, 2023 оны 4 дүгээр улирал барилгын ажил дуусаж ашиглалтад орох юм.

5. Засгийн газрын 2021 оны 212 дугаар тогтоолоор батлагдсан Барилга багууламжийг ашиглалтад хүлээн авах дүрмийн 1 дүгээр хавсралтанд тусгагдсаны дагуу “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах байгууллагын төлөөлөл” буюу Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн холбоодын зөвлөлийн тэргүүнийг комиссын бүрэлдэхүүнд оролцуулж санал дүгнэлт гаргуулан ажиллаж байна.

Тус ажлын хүрээнд ашиглалтанд орсон Эрдэнэбулган сум 2 дугаар баг “Хангайн төгөл” зоогийн газрын барилга угсралтын ажил, Хашаат сумын ерөнхий боловсролын сургуулийн өргөтгөл 150 хүүхдийн суудалтай сургууль, “Үйлчилгээтэй орон сууц”, Худалдаа, үйлчилгээний төв, Ихтамир сумын Эрүүл мэндийн төв, Чулуут сумын соёлын төвийн барилга, Бүрэн Ар ХХК-ий худалдааны төвийн барилга, Хүүхэд залуучуудын төв усан бассейны барилга, Буман зочид буудал, Иргэн Манлайгийн 42 айлын орон сууцны барилгуудад санал дүгнэлт өгч ажилласан байна.

Мөн 2022 онд нийт 179 айлын орон сууц ашиглалтанд орж, аймгийн төв Эрдэнэбулган суманд орон сууцанд амьдарч буй нийт өрх 36.64 хувьд хүрээд байна.

6. Батцэнгэл, Төвшрүүлэх сумын эрүүл мэндийн төвд Эрүүл мэндийн яам, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 57 сая төгрөгийн өртөг бүхий шүдний эмчилгээ оношилгооны иж бүрэн багаж, тоног төхөөрөмжийн хангалт хийгдэж, Батцэнгэл, Төвшрүүлэх, Ихтамир сумын Эрүүл мэндийн төвд шүдний эмчийг ажиллуулж, иргэдэд шүдний тусламж үйлчилгээг үзүүлж эхэлсэн.

7. “Аж ахуй эрхлэгчдийг дэмжих хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж, 30-аас дээш насны хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байгаа 42 иргэнд 420.000.0 мян.төгрөгийн эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй санхүүгийн дэмжлэгийг олгож, өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээгээ өргөтгөн, ажлын байраа нэмэгдүүлсэн байна. Малжуулах арга хэмжээнд хамрагдсан 71 иргэнийг сүү, цагаан идээ боловсруулах сургалтад хамруулж 2840.0 мян.төгрөгийг зарцуулсан.

8. “Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөр”-ийн Шилдэг “Старт-ап” залуучуудад санхүүгийн дэмжлэг олгох арга хэмжээнд шалгарсан залуучуудын “Сүүн бренд бүтээгдэхүүн” бүлэгтэй хамтран ажиллах гэрээ байгуулж бизнесээ хөгжүүлэх, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл авахад нь зориулж хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас эргэн төлөгдөх нөхцөлгүй 10000.0 мян.төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэгийг олгосон.

9. “Ногоон ажлын байр” хөтөлбөрийн хүрээнд нийтийн эзэмшлийн өмч хөрөнгө, дэд бүтцийг сайжруулах, орчны хог хаягдал цэвэрлэх, нийтийн эзэмшлийн гудамж талбайн ногоон байгууламжийг байгуулах, сэргээн засах ажилд ажилгүй 442 иргэнийг хамруулан 134000 мян.төгрөгийн цалин хөлсийг олгож, өрхийн орлогыг нь нэмэгдүүлж түр ажлын байраар хангасан байна.

10. Яаралтай тусламжийн цэгийг 3 суманд байгуулах ажлын хүрээнд Тариат сумын эрүүл мэндийн төвд мэс заслын эмчийг сургаж, 14.0 сая төгрөгийн өртөг бүхий мэс заслын тоног төхөөрөмж нийлүүлэгдэж 1 цэгийг байгуулав.

11. Ерөнхий боловсролын 18 сургууль, хүүхдийн 10 цэцэрлэг орон тооны мэргэжлийн эмчтэй, Эрдэнэбулган сумын ерөнхий боловсролын 1, 2, 3-р сургууль болон Батцэнгэл, Тариат сумын сургуульд сэтгэл зүйч ажиллаж байна.

12. Төрийн бус байгууллага, иргэдийн санаачилгаар Хүүхэд хөгжил оролцооны танхимыг 2 сургууль дээр байгуулан ажиллаж байна. Ахлах ангийн 3106 сурагчид ирээдүйн мэргэжил сонголтын чиглэлээр сургалт зохион байгуулан зөвлөгөө мэдээллээр ханган ажиллалаа.

Хоёрдугаар бүлэг. Хүний суурь эрхийг хангасан үйл ажиллагаа

А. Хүний хувийн эрх чөлөө

Амьд явах эрхийн хүрээнд:

1. Азийн хөгжлийн банкны Эрүүл мэндийн салбарын хөгжил хөтөлбөр 5-ын хүрээнд аймгийн Нэгдсэн эмнэлэгт 1.4 тэрбум төгрөгийн төвлөрсөн ариутгалын тасаг, JSI Монгол Олон Улсын байгууллагын Save Angels төслөөс аймгийн Нэгдсэн эмнэлгийн төрөх тасагт 114.0 сая төгрөгөөр дутуу нярайн тасгийг мөн байгуулсан.

2. Сумдын хамтарсан багт арга зүйн зөвлөгөө, чиглэл өгч хамтарсан багийн үйл ажиллагааг эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд рүү илүү чиглүүлэх, тэдэнд хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээг хүргэх ажлыг хамтран зохион байгуулж байна.

3. Олон улсын хүүхдийн эрхийг хамгаалах өдрийн хүрээнд 19 сумын эрсдлийн нөхцөл өндөр гэж үнэлэгдсэн, хамтарсан багийн хяналтанд байдаг 200 хүүхдэд нийгэм, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх ажлыг хамтарсан багийн нийгмийн ажилтнуудтай хамтран зохион байгуулсан.

4. Цагдаагийн газраас хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, бүх төрлийн эрүү шүүлтээс ангид байх, байгууллага, алба хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор мөрдөгч нарын өрөө, мэдүүлэг авах тусгайлан бэлтгэсэн өрөөнүүдэд дуу дүрсний бичлэг хийх зориулалт бүхий камер 10 ширхгийг байрлуулан хяналтыг мөрдөн байцаах тасгийн даргын өрөөнд байрлуулж, байгууллагын гадна болон дотор хэсэг коридор, В1 давхар, эрүүлжүүлэх саатуулах байранд дүрс бичлэг хийх зориулалт бүхий камер 15 ширхэг тус тус шинээр байрлуулан, хяналтыг Шуурхай удирдлагын тасаг, Нийтийн хэв журам хамгаалах тасгийн дарга нарын өрөөнд байрлуулж ажилласнаар мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад мөрдөгчөөс хүний эрхийг хангаж буй байдалд өдөр бүр тогтмол удирдлагаас тавих хяналт сайжирч, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд хүний эрхийг хангах, хэргийн оролцогчтой зөв боловсон харьцах, албаны уг хэллэг хэрэглэх, хэргийн оролцогч нараас мөрдөн шалгах ажиллагааны журмыг чанд баримтлах зэрэг эерэг нөлөөг үзүүлж байна.

Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах, эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхийн хүрээнд:

1. Аймгийн төвд орон нутгийн санхүүжилтээр 2017 онд 7.9 сая төгрөгөөр 5, 2018 онд 44.9 сая төгрөгөөр 22, 2019 онд 26.8 сая төгрөгөөр 8, 2020 онд 55 сая төгрөгөөр “Утасгүй сүлжээний бааз станц” 2 цэгт 2 ширхэг, хяналтын камер 2 цэгт 3,

зориулалтын "Video wall" ханын дэлгэцийн төхөөрөмж, 32 сувгийн 3 ширхэг бичлэг хадгалах төхөөрөмж /NVR/, 2022 онд 450 сая төгрөгөөр 21 цэгт чиглэлийн 60, эргэдэг 5, нийт 65 ширхэг камерыг шинээр суурилуулан энэ оны 09 дүгээр сард ашиглалтад оруулсан.

Мөн энэ онд хийгдсэн камержуулалтын ажлын явцад өмнө нь ашиглаж байсан 18 хяналтын цэгт 39 ширхэг камер, түүний дэд бүтцэд засвар үйлчилгээг ажлын гүйцэтгэгч "Оргилуун үйлс" ХХК-аар хийлгүүлснээр өнөөдрийн байдлаар аймгийн төвийн хэмжээнд 104 ширхэг камерыг "Теле хяналтын камерын Төв"-д холбосон.

Камержуулалтын ажил хийгдсэнээс хойш буюу 2022 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хойшхи хугацаанд гэмт хэрэг, зөрчлийг шалгах ажлын хүрээнд эрх бүхий алба хаагч, иргэдээс гаргасан 98 хүсэлтийг хүлээн авч, тухай бүрд нь камерыг шүүж, холбогдох нотлох баримтуудыг гарган өгч ажилласнаар эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй хулгайн 5 хэргийн холбогдогчийг шуурхай олж тогтоон, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулан хэргийг шуурхай шийдвэрлэсэн.

2022 оны 11 дүгээр сарын байдлаар гэмт хэргийн илрүүлэлт 51.2 хувь буюу өмнөх оны мөн үеэс 2,2 хувиар өссөн дүн мэдээтэй байна.

2. Сум дундын Ойн анги, ойн мэргэжлийн байгууллага, аж ахуйн нэгжүүдийн мод үржүүлгийн газрын үйл ажиллагаанд дэжлэг үзүүлэх хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах, цөлжилт, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх зорилгоор мод тарих ажлын суурь баазыг бий болгох, тарьц, суулгацын нөөцийг бүрдүүлэх зорилгоор Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлаас 140.0 сая төгрөгийг шийдвэрлүүлсэн.

3. Ихтамир, Цэнхэр, Эрдэнэмандал суман дахь сум дундын ойн ангиудын мод үржүүлгийн газрын хэвийн үйл ажиллагааг хангах зорилгоор тус бүр 20.0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг олгож, мод үржүүлгийн газрыг бэхжүүлэх техник тоног төхөөрөмжөөр хангах, тарьц, суулгацын нөөцийг бүрдүүлж ажиллалаа.

Мод үржүүлгийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг ойн мэргэжлийн байгууллага, иргэд, аж ахуйн нэгжийг хүлэмж, усалгааны тоног төхөөрөмжөөр хангах зорилгоор 80.0 сая төгрөгийн тоног төхөөрөмжийн дэмжлэгийг үзүүлсэн.

4. Аймгийн хэмжээнд 497016 ширхэг мод, бут сөөгийг үр, мөчрөөр болон ногоон байгууламж бий болгох, нэмэгдүүлэх, ойн нөхөн сэргээлт, хамгаалалтын ойн зурвас байгуулахад шилмүүст, навчит төрлийн суулгацыг тарьж, усалгаа, арчилгааны ажлыг гүйцэтгүүллээ. Нийт мод үржүүлгийн газарт тарьж бойжуулсан тарьц, ойн нөхөн сэргээлт, ойн зурвас байгуулах, нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламжид тарьж суулгасан мод, бут сөөгийн ургалт (амьдралт) 2022 онд 90,2 хувьтай байна.

5. Цэнхэр, Булган, Ихтамир, Өгийнуур, Эрдэнэбулган, Эрдэнэмандал, Хотонт суман дахь 65 га мод үржүүлгийн талбайд тарьц, суулгацын нөөц бүрдүүлэхээр хүлэмж болон ил талбайд навчит, шилмүүст модны 50 кг үр, 300.0 мянга гаруй мөчрөөр тарилт хийж усалгаа, арчилгааны ажлыг технологийн дагуу хийж гүйцэтгүүллээ.

Мод үржүүлгийн газруудын талбайд 1 настай 10 гаруй төрөл зүйлийн 629.0 мянган ширхэг тарьц суулгацын нөөцийг бүрдүүлж ажиллалаа. "Тэрбум мод" үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд хөрс, байгалийн бүс бүслүүрийн онцлогийг харгалзан үзэж Хайрхан суманд 7 га, Чулуут суманд 2 га, Хангай суманд 3 га, Цэнхэр суманд 1 га талбайд шинээр мод үржүүлгийн талбайг байгууллаа.

6. Гэр хорооллын айл өрхийн ариун цэвэрийн байгууламжийг сайжруулах, хөрсний бохирдлыг бууруулах ажлын хүрээнд орчны бохирдлыг бууруулах үндэсний хорооноос 100.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын гэр хорооллын айл өрхийн 7410 нүхэн жорлонг ашигтай бичил биетний идэвхжүүлсэн био

бэлдмэлээр халдваргүйжүүлэх ажлыг “Био технологийн инкубатор” ХХК хийж гүйцэтгэсэн.

Байгаль орчин аялал жуулчлалын сайдын 2022 оны 09 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 11 тоот албан даалгаврын хүрээнд Орхон Чулуут голын сав газрын захиргаатай хамтран аймгийн хэмжээнд усны сан бүхий газар байгуулсан 86 нүхэн жорлон, 5 бохир усны цооногийг буулган, ариутгал халдваргүйтэл хийсэн.

7. Нөхөн сэргээлт-2024 арга хэмжээг аймгийн хэмжээнд зохион байгуулах ажлын хэсэг байгуулан төлөвлөгөө боловсруулан, Цэнхэр сумын Орхон багт үйл ажиллагаа явуулж байсан 11 аж ахуй нэгжид эвдрэлд оруулсан талбайдаа нөхөн сэргээлт хийх үүрэг даалгаврыг хүргүүлсэн. Үүнээс “Гурван хайрханы асар ХХК” өөрийн тусгай зөвшөөрөл бүхий Өлийн аманд байрлах MV- 004174 талбай дээр 1,5 га техникийн нөхөн сэргээлт хийж гүйцэтгэсэн.

“БМНС” ХХК өөрийн тусгай зөвшөөрөл бүхий Өлзийт тээлийн аманд байрлах MV- 001410 талбай дээр биологийн нөхөн сэргээлт 26 га, техникийн нөхөн сэргээлт 15 га талбайд нөхөн сэргээлтийн ажил хийлээ. Нийт 42.5 талбайг нөхөн сэргээж нөхөн сэргээх шаардлагатай талбайн хэмжээг 481.5 га болгон буурууллаа.

8. Нэгдсэн эмнэлгийн Эрүүл мэндийг дэмжих төвд ЭХО, дуран, рентген, тархины бичлэгийн аппарат, чих хамар хоолойн дуран, шүдний иж бүрэн тоног төхөөрөмжид нийт 1.1 тэрбум төгрөг, Нэгдсэн эмнэлгийн мэс заслын кабинетэд CRM, рентген аппарат, Тариат, Эрдэнэмандал сумын эрүүл мэндийн төвүүдэд зөөврийн рентген, Хайрхан, Өлзийт сумын Эрүүл мэндийн төвүүдэд ЭХО аппарат тус тус нийлүүлсэн.

9. Гэмтэл согог судлалын үндэсний төвийн мэргэжлийн эмч нартай хамтран Нэгдсэн эмнэлэг, сум өрхийн эрүүл мэндийн төвүүдийн 70 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүдийг “Осол гэмтлийн үеийн яаралтай тусламж” сургалтад хамруулсан.

10. Эрүүл мэндийн сайдын 2021 оны А/559 тушаалаар батлагдсан Эрүүл чийрэг эр хүн арга хэмжээний төлөвлөгөөний хүрээнд Жендэрийн үндэсний хороо, аймгийн жендэрийн салбар хороо хамтран хүн амын нас хүйс, эрүүл мэндийн эрсдэлт суурилсан үзлэгт эрэгтэйчүүдийн хамрагдалтын нэмэгдүүлэх чиглэлээр Дэлхийн Эрүүл мэндийн байгууллагын 5.0 сая төгрөгийн дэмжлэгтэйгээр 2 контент бэлтгэн цахим сүлжээгээр иргэдэд түгээж, 18 мянган иргэнд мэдээлэл хүргэсэн. Үзлэгт нийт 9205 хүнийг хамруулснаас 4326 эрэгтэйчүүд хамрагдсан байна. Жендэрийн үндэсний хорооноос зохион байгуулсан эрэгтэйчүүдийн эмч нарт зориулсан сургалтад нэгдсэн эмнэлгийн Урологи-андрологийн эмчийг хамруулсан. Аймгийн Нэгдсэн эмнэлэгт Урологи-андрологийн чиглэлийн эмч, сувилагчийг бэлтгэж ажиллуулж байна. 2022 онд 605 эрэгтэйд мэргэжлийн эмчийн тусламж үйлчилгээ үзүүлснээс 111 эрэгтэйд Урологи, андрологийн хагалгааг дурангаар хийж мэс заслын тусламж үзүүлсэн.

11. Анхан шатны Эрүүл мэндийн байгууллагууд сар бүр 18, 36 сартай хүүхдэд хөгжлийн хоцрогдлыг эрт илрүүлэх цогц үзлэгийг хийж байна. Тус үзлэгт 18 сартай 156 хүүхэд хамрагдсанаас 2 хүүхэд, 36 сартай хүүхэд 135 хүүхэд хамрагдсанаас 1 хүүхэд тус тус илэрсэн бөгөөд жингийн алдагдалтай, хэл ярианы хоцрогдолтой, цус багадалттай байсан байна. эдгээр хүүхдүүдэд эцэг эх асран хамгаалагчид эрүүл мэндийн зөвлөгөө өгөх, лавлагаа шатлалын эмнэлэгт илгээх зэрэг тусламж үйлчилгээг үзүүлж ажилласан байна.

12. 2022 оны 03 дугаар сарын 17-20-ны өдрүүдэд Хайрхан суманд нүүдлийн хурлыг зохион байгуулж бүсийн 4 сумдын 140 гаруй иргэдэд нарийн мэргэжлийн эмч нарын үзлэг хийж, эмчилгээ, оношлогоог тодруулан, хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг нь шийдвэрлэн сунгасан бол 2022 оны 5 дугаар сарын 12-15-ны өдрүүдэд Хашаат суманд

нүүдлийн хурлыг зохион байгуулж бүсийн 5 сумын 120 гаруй иргэдийн хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг шийдвэрлэн дотор, мэдрэл, мэс заслын нарийн мэргэжлийн эмчийн үзлэгт хамруулан үзлэг, зөвлөгөө өгч, 100 гаруй иргэдийн хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг сунгасан байна. Мөн сумдын эмч нарт мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч ажилласан.

Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй гэж заасны дагуу:

2022 оны жилийн эцсийн байдлаар аймаг, сумдын Засаг даргын тамгын газар, төсөвт байгууллагууд, агентлагуудад нийт 44487 өргөдөл, гомдол, санал хүсэлт ирсний 43593 өргөдлийг хугацаанд нь, хугацаа болоогүй 866, харьяаллын дагуу 220 өргөдлийг холбогдох газруудад нь шилжүүлж шийдвэрлэсэн бөгөөд нийт хүлээн авсан өргөдөл, гомдлын 98.1 хувийг шийдвэрлэсэн байна.

Сурч боловсрох эрхийн хүрээнд :

1. Чулуут сумын сургуулийн 320 хүүхдийн суудалтай хичээлийн байрны өргөтгөл, урлаг, спортын заалны барилгыг улсын комисст хүлээлгэж өгөхөд бэлэн болсон. Мөн 2 цэцэрлэгийн өргөтгөл ашиглалтад орж үйл ажиллагаа эхэлсэн.

2. Аймгийн 4 цэцэрлэгийн барилгын ажил 35-80 хувь, 4 цэцэрлэгийн өргөтгөлийн барилга 35-45 хувийн гүйцэтгэлтэй байна. Эрдэнэбулган сумын ерөнхий боловсролын 2 сургуулийн хичээлийн байрын өргөтгөл ашиглалтад орсон.

3. Чулуут сумын сургуулийн хичээлийн байр, спорт урлаг заалны барилга ашиглалтад ороход бэлэн болсон. Одоо 4 сургуулийн хичээлийн байр, 1 сургуулийн өргөтгөлийн ажил 25-50 хувийн гүйцэтгэлтэй барилгын ажил явагдаж байна. Ерөнхий боловсролын 5 сургуулийн хичээлийн байр, 2 сургуулийн дотуур байранд, 5 цэцэрлэгийн барилга болон халаалтын шугамд, 1 сургуулийн уурын зууханд их засвар хийгдсэн. Хүүхдийн 9 цэцэрлэгт биеийн тамирын тоглоомын талбай, дуу хөгжим, биеийн тамирын хичээлийн сургалтын хэрэглэгдэхүүн, хөгжмийн зэмсгээр хангасан.

4. Хүүхдийн Тамир зусланг олон улсын хүүхдийн зуслан болгон өргөтгөх шинэ барилга байгууламжийн зураг төсвийг хийж гүйцэтгэсэн. 2023 оны улсын төсвийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж шинэ барилга байгууламжид төсөв тавигдаагүй байна. Мөн 2022 онд хүүхдийн зусланд аймгийн Засаг даргын нөөц сангаас 5.2 сая төгрөгийн урсгал засвар хийж зуслангийн хэвийн үйл ажиллагааг эхлүүлж амрагчдыг хүлээн авсан.

2022 оны 06 дугаар сараас 08 дугаар сарын хооронд 231 хүүхэд, 285 залуучууд, 216 гэр бүлийн гишүүдийг хүлээн авч зуслангийн хуваарийн дагуу хүүхэд хөгжил, залуучуучууд хөгжил, гэр бүлийн хөгжлийн хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэн амрагчдын ая тухтай байдлыг ханган ажилласан.

5. Аймгийн засаг даргын 2022 оны А/54 дүгээр захирамжаар “Хүүхэд хөгжил-Архангай” арга хэмжээг баталж сургууль, цэцэрлэгт хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. 2022 оны 8 дугаар сард “Хүүхэд хөгжил Архангай” арга хэмжээний 4 зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлсэн ажлын тайлан-үзэсгэлэнгийн үйл ажиллагааг зохион байгуулж, нийт 28 сургууль 35 цэцэрлэг оролцлоо.

Мөн хөтөлбөрт туссан “Цэцэгт-Архангай” уралдааныг Эрдэнэбулган, Ихтамир, Цэнхэр, Булган сумдын нийт 9 сургуулийг хамруулан зохион байгуулсан бөгөөд Эрдэнэбулган сумын “Ирээдүй” цогцолборын хамт олон тэргүүн байр эзэлж, лаборатори 1, 5 дугаар сургуулиад 2, 3 дугаар байранд шалгарсан байна.

Орон нутгийн төсвийн 12.1 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Эрдэнэбулган сумын 13, Батцэнгэл сумын цэцэрлэгүүдийг дуу хөгжмийн хичээлийн сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр

хангаж, Тариат сумын ерөнхий боловсролын сургуульд англи хэлний кабинет байгуулах, Эрдэнэбулган сумын 4 дүгээр цэцэрлэгийг гадна тоглоомын талбай байгуулахад 26.8 сая төгрөгийг зарцууллаа. Энэ хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын сургуулийн 98 дугуйлан, секцэнд 18373 сурагч хамрагдан авьяас чадвараа хөгжүүлж байна.

6. Багш нарын мэдлэг боловсролыг дээшлүүлэх үйл ажиллагаанд орон нутгийн төсвөөс 26.1 сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэг үзүүллээ. Энэ хичээлийн жилд боловсролын салбарт зөвлөх багш-10, тэргүүлэх багш-346, заах аргач-524 багш тус тус ажиллаж байна. Ментор багш нарыг үе шаттайгаар бэлтгэн ерөнхий боловсролын сургууль, хүүхдийн цэцэрлэгүүдэд ажиллуулж байна. Одоогоор 84 ментор багш ажиллаж байна.

Багш нарын мэргэжил боловсролыг дээшлүүлэх үндэсний тогтолцоо бүрдэж жил бүр үндсэн, үндэсний, бүсийн, орон нутгийн, ажлын байрны сургалтад багш нар бүрэн хамрагдаж мэргэжил боловсрол, хичээл заах арга зүй ур чадвараа дээшлүүлж байна.

7. Боловсрол, шинжлэх ухааны газар, аймгийн хэлний бодлогыг салбар зөвлөл хамтран Монгол бичгийг богино хугацаанд шинэлэг хэлбэр, хялбар аргаар сургах цахим контент, цахим хичээл, теле хичээлийн сан үүсгэж баяжууллаа.

Багш нар, албан хаагчид, хувь хүмүүст зориулан “Bolorsoft” цахим толь гаргасан “Тунгаамал толь”-ийн холбоосыг монгол бичигтэй холбоотой цахим талбаруудад, монгол бичгийн 25 цахим хичээлийг олон нийтийн сүлжээгээр түгээсэн байна. Элсэлтийн ерөнхий шалгалтад Монгол хэлний хичээлээр 212 сурагч шалгуулсан бөгөөд шалгуулагчдын аймгийн дундаж оноо 528,2 хүрч өмнөх оныхоос 4.2 пунктээр өслөө.

8. 2021-2022 оны хичээлийн жилд “Боловсрол нөхөн олгох хөтөлбөр”-ийн сургалтад 274 суралцагч хамрагдсанаас 128 суралцагч суурь, бүрэн дунд боловсролын гэрчилгээ, үнэмлэх авч дараагийн шатны сургуульд элсэн суралцах боломжтой боллоо.

Энэ хичээлийн жилд “Боловсрол нөхөн олгох хөтөлбөр”-т 221 суралцагч хамрагдаж байна. БШУЯ, БСҮХ-ээс зохион байгуулж буй “0-24 насны хүүхэд залуучуудын боловсролын үйлчилгээнд хамрагдалт” өрхөд суурилсан судалгаанд орон нутгийн төсвөөс 5,1 сая төгрөгийг зарцуулан 28.5 мянган өрхийн 45,3 мянган хүүхэд, залуучуудыг хамруулж байна.

9. 2022-2023 оны хичээлийн жилд 3-5 настай нийт хүүхдийн 91 хувь буюу 7224 хүүхэд СӨБ-д хамрагдаж байгаа бол 5 настай хүүхдийн СӨБ-д хамрагдалт 97 хувьтай байна. Өнгөрсөн хичээлийн жилд Боловсролын үнэлгээний төв, БШУГ-аас сургуульд бэлтгэгдсэн байдлын судалгааг нийт 16 сургуулийн 45 бүлгийн 6 настай 809 сурагчдыг хамруулан нийгэмшихүй, бие бялдар, танин мэдэхүйн 3 айгаар оношлох үнэлгээг зохион байгууллаа. Үнэлгээнд хамрагдсан сурагчид сэргээн санах, ойлгох даалгаврыг амжилттай гүйцэтгэж байсан ч бүтээх, үнэлэх, хэрэглэх даалгаврыг сул гүйцэтгэж байсан байна.

10. Ерөнхий боловсролын 25 сургуульд SMART танхим байгуулахад шаардлагатай 25 ухаалаг самбарыг улсын төсвийн 200.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр шийдвэрлэлээ.

Боловсрол, шинжлэх ухааны газар Лабротори 1 дүгээр сургууль дээр БШУЯ-ны санхүүжилтээр мульти медиа студийг нээснээр багш, мэргэжилтнүүдэд цахим контент бэлтгэх нөхцөл бүрдлээ.

Аймгийн сургууль, цэцэрлэгийн багш нар нийтдээ 464 цахим контентийг бэлтгэн сургалтандаа ашиглаж байна. Мэргэжил, сургалт, үйлдвэрлэлийн төвүүдийн багш нарын цахим хичээлийн арга зүйг сайжруулах “Хамтын хичээл”, “Цахим хичээлийн уралдаан”-ыг зохион байгуулж, 700 гаруй цахим хичээл 210 гарын авлага, 1027 хэвлэмэл материалыг сургалтын үйл ажиллагаанд ашиглаж байна.

11. Улс, орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2 цэцэрлэгийн өргөтгөл, 3 сургуулийн хичээлийн байрны өргөтгөлийн барилга шинээр ашиглалтад орж, 2 сургуулийн дотуур байр, 5 цэцэрлэгийн барилга, 3 цэцэрлэгийн халаалтын шугам, уурын зуух, цонх хаалга, шал, цахилгааны монтаж, 2 сургуулийн хичээлийн байр, 1 сургуулийн уурын зуухыг тус тус засварлалаа.

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээлийн байр 4, хичээлийн байрны өргөтгөл 1, дотуур байр 1, хүүхдийн цэцэрлэг 4, цэцэрлэгийн өргөтгөл 3, Багшийн хөгжил-судалгаа арга зүйн төвийн барилга тус тус шинээр баригдаж ажлын явц 35-65 хувийн гүйцэтгэлтэй байна.

12. Боловсрол, шинжлэх ухааны газар, аймгийн хэлний бодлогын салбар зөвлөл хамтран Монгол бичгийг богино хугацаанд шинэлэг хэлбэр, хялбар аргаар сургах цахим контент, цахим хичээл, теле хичээлийн сан үүсгэж баяжууллаа. Багш нар, албан хаагчид, хувь хүмүүст зориулан "Bolorsoft" цахим толь гаргасан "Тунгаамал толь"-ийн холбоосыг монгол бичигтэй холбоотой цахим талбаруудад, монгол бичгийн 25 цахим хичээлийг олон нийтийн сүлжээгээр түгээсэн байна.

Өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд мөнгөний тусламж авах эрхийн хүрээнд:

2022 оны тайлант хугацаанд 464 өндөр насны, 180 тахир дутуугийн, 63 тэжээгчээ алдсаны, 8 цэргийн, 413 малчны нийтдээ 641 тэтгэврийг шинээр тогтоож, нийт тэтгэвэр авагчийн тоо 15669-д хүрч, 901 хөдөлмөрийн чадвар алдсаны, 823 жирэмсэн амаржсаны, 353 нас барсаны, 248 ажилгүйдлийн нийтдээ 2325 тэтгэмж авагчдын тэтгэмжийг тогтоосон буюу аймгийн хэмжээнд нийт 17997 иргэдэд тэтгэвэр, тэтгэмжийг хуулийн хугацаанд олгож ажиллалаа.

Дээрх тэтгэвэр тэтгэмж авагчдад нийтдээ 84.5 тэрбум төгрөгийн тэтгэвэр тэтгэмжийг хуулийн хугацаанд олгох ажлыг нийгмийн даатгалын 4 сангийн 164 харилцах дансаар дамжуулан тасралтгүйгээр зохион байгуулсан.

"Цахим Монгол" хөтөлбөрийн хүрээнд 2022 оны байдлаар нийгмийн халамжийн нийт 11 ангиллын 71 төрлийн үйлчилгээ цахим хэлбэрт шилжиж, EHAlAMJ.MN халамжийн нэгдсэн системд дансаа тохируулснаар 66343 иргэн арилжааны банкин дахь өөрийн нэрийн дансаар мөнгөө түргэн шуурхай авч байна.

"Насны хишиг" тэтгэмжийн үйлчилгээнд 4759 ахмад настныг хамруулж 774.490.0 мянган төгрөгийн санхүүжилтийг цахим хэлбэрээр олгосон байна.

Ахмад настны амьдралын чанарыг дээшлүүлэх, эрүүл мэндийг нөхөн сэргээх зорилтын хүрээнд аймгийн ахмадын хороо, Өгийнуур, Хайрхан сумдын ахмадын хороо нь ахмадын өдрийн үйлчилгээг гэрээлэн гүйцэтгэж, 2022 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр 163 ахмад настныг хамруулан 7,3 сая төгрөгийн санхүүжилт олгосон байна.

Хүнсний эрхийн бичгийн үйлчилгээнд аймгийн хэмжээнд 497 өрх хамрагдаж байгаагаас хөдөлмөрийн насны хөдөлмөр эрхэлдэггүй 289 өрхийг хүнсний эрхийн бичгийн үйлчилгээнээс түдгэлзүүлж, хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээнд хамрууллаа.

В. Улс төрийн эрх, эрх чөлөөний хүрээнд:

Аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нийт 39 төлөөлөгчтэй үүнээс эмэгтэй төлөөлөгч 9 буюу 23 хувь, 19 сумын хэмжээнд нийт 433 төлөөлөгч байгаагаас эрэгтэй 232 төлөөлөгч буюу 25 хувь байна.

Нэгдсэн үндэстний байгууллагын хөгжлийн хөтөлбөр, Сонгуулийн ерөнхий хороо, Япон улсын Койка Олон Улсын байгууллагын дэмжлэгтэйгээр Сонгуулийн ерөнхий хорооноос бэлтгэгдсэн 2 сургагч багш Эрдэнэбулган сумын ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн 16-18 насны нийт 85 сурагчдад "Шийдвэр гаргах түвшинд

жендерийн тэгш байдал, эмэгтэйчүүдийн оролцоог дэмжих нь" төслийн хүрээнд "Хариуцлагатай сонгогч" мэдлэг олгох сургалтыг зохион байгуулсан байна.

С. Өмчлөх эрхийн хүрээнд:

Аймгийн хэмжээнд 2003-2022 оны жилийн эцсийн байдлаар өссөн дүнгээр 17400 иргэнд 1421.44 га газрыг өмчлүүлсэн байна. Нийт хүн амд харьцуулбал газар өмчлөлийн явц 18.3, өрхөд харьцуулбал 62 хувьтай.

Засгийн газрын 2022 оны 03 дугаар сарын 16-ны өдрийн 121 дугаартай тогтоолоор 419 иргэнд 34,22 га газрыг өмчлүүлэхээр батлагдсанаар 2022 онд иргэнд газар өмчлүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулсан бөгөөд аймгийн хэмжээнд 259 иргэнд 21,59 га газрыг сумын Засаг даргын захирамжаар өмчлүүлээд байна. /Хүснэгтээр харуулав/ Үүнээс иргэнд гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар төрөөс үнэ төлбөргүйгээр 228 иргэнд 19.5 га, хуучин эзэмшиж байгаа 20 иргэний 1.96 га хашааны газрыг, аж ахуйн зориулалтаар 2 иргэнд 0.13 га газрыг тус тус өмчлүүлсэн.

Аймаг, нийслэлийн нэр	Газар өмчлөх агаар түхэй өрөөнд гаргасан иргэдийн тоо	Үүнээс								Засаг даргын захирамжаар газар өмчлүүлэхээр шийдвэрлэсэн иргэдийн тоо	Үүнээс								Өмчлүүлсэн газрын нийт хэмжээ га-аар	Үүнээс											
		Одоо эзэмшиж, ашиглаж байгаа хашааныгаа газрыг өмчлөхийг хүссэн иргэдийн тоо				Шинээр газар өмчлөх агаарыг хүссэн иргэдийн тоо					Аж ахуйн зориулалтаар газар өмчлөхийг хүссэн иргэдийн тоо				Үр тарианы					Одоо эзэмшиж, ашиглаж байгаа хашааныгаа газрыг өмчлөхийг хүссэн иргэдийн тоо				Шинээр газар өмчлөх агаарыг хүссэн иргэдийн тоо							
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24							
1	Ихтамир	15	0	15	0	0	0	0	15	0	0	15	0	0	0	0	1.95	0.00	0.00	1.95	0	##	##	0.00							
2	Чулуут	20	0	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.00	0.00	0.00	0.00	0	##	##	0.00							
3	Хангай	34	0	34	0	0	0	0	34	0	0	34	0	0	0	0	2.56	0.00	0.00	2.56	0	##	##	0.00							
4	Тариат	7	0	7	0	0	0	0	7	0	0	7	0	0	0	0	0.84	0.00	0.00	0.84	0	##	##	0.00							
5	Цахир	8	0	8	0	0	0	0	3	0	0	3	0	0	0	0	0.21	0.00	0.00	0.21	0	##	##	0.00							
6	Өндөр-Улван	16	0	16	0	0	0	0	16	0	0	16	0	0	0	0	1.44	0.00	0.00	1.44	0	##	##	0.00							
7	Эрдэнэмандал	31	19	12	0	0	0	0	31	19	0	12	0	0	0	0	2.36	1.52	0.00	0.84	0	##	##	0.00							
8	Жаргалант	7	0	7	0	0	0	0	7	0	0	7	0	0	0	0	0.35	0.00	0.00	0.35	0	##	##	0.00							
9	Цэцэрлэг	19	0	19	0	0	0	0	19	0	0	19	0	0	0	0	1.71	0.00	0.00	1.71	0	##	##	0.00							
10	Хайрхан	36	0	36	0	0	0	0	36	0	0	36	0	0	0	0	2.77	0.00	0.00	2.77	0	##	##	0.00							
11	Батцэнгэл	16	0	16	0	0	0	0	16	0	0	16	0	0	0	0	1.12	0.00	0.00	1.12	0	##	##	0.00							
12	Өлзийт	34	1	33	0	0	0	0	26	1	0	25	0	0	0	0	2.98	0.44	0.00	2.54	0	##	##	0.00							
13	Өвийнуур	3	0	3	0	0	0	0	3	0	0	3	0	0	0	0	0.22	0.00	0.00	0.22	0	##	##	0.00							
14	Хашаат	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.00	0.00	0.00	0.00	0	##	##	0.00							
15	Хотонт	27	0	27	0	0	0	0	27	0	0	27	0	0	0	0	1.96	0.00	0.00	1.96	0	##	##	0.00							
16	Цэнхэр	3	0	3	0	0	0	0	3	0	0	3	0	0	0	0	0.18	0.00	0.00	0.18	0	##	##	0.00							
17	Төвшрүүлэх	5	0	5	0	0	0	0	5	0	0	5	0	0	0	0	0.81	0.00	0.00	0.81	0	##	##	0.00							
18	Булган	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.00	0.00	0.00	0.00	0	##	##	0.00							
19	Эрдэнэбулган	15	13	0	2	0	0	2	2	0	0	0	2	0	0	2	0.13	0.00	0.00	0.00	0.13	##	##	0.13							
Дүн		296	33	261	2	0	0	2	250	20	0	228	2	0	0	2	21.59	1.96	0.00	19.50	0.13	0	0	0.13							

D. Нийгэм, соёлын эрхийн хүрээнд:

1. Музейгээс 2019-2021 онуудад Соёлын өвийн үндэсний төвтэй хамтран нийт 10 үзмэрийг сэргээн засварласан. Соёлын өвийн бүртгэлийн rich.mongoluv программд 321 дурсгалт газрын 3000 гаруй үл хөдлөх дурсгал, 4383 хөдлөх, дурсгал, соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагч 358 хүний бүртгэл ороод байна. Улс болон аймгийн хамгаалалтад байгаа 57 дурсгалыг сумын соёлын төв, багийн дарга нар иргэдтэй гэрээ байгуулан хамгаалж байна.

2. Орон нутгийн төсвийн 14.7 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Музейн Гүдэн сүмийн дээврийг засварлаж, 12 камерийг суурилууллаа. Виртуал өв соёл төслийн хүрээнд "Архангай аймгийн виртуал музей" -н ажил дуусаж www.vrnomadic.mn сайтад музейн виртуал аяллын линк тавигдсан байна. "Төв Азийн түүх соёлын голомт судалгаа, сурталчилгаа, хамгаалалтын төв"-ийг Өлзийт сумын Бодонтын дөрөлжид байгуулсан.

3. МҮОНРТ-тэй хамтран "Эргэн дөрвөн цаг" нийтлэл нэвтрүүлэг, "Дөрвөн бэрх" уралдаант цэнгээнт нэвтрүүлгийг тус тус бэлтгэн МҮОНТ-ээр нэвтрүүллээ. Орон нутгийн "АВ" телевиз, аймгийн Музей хамтран "Өв соёл" нэвтрүүлгийг цувралаар бэлтгэн иргэд хүүхэд багачуудад түгээж байна.

Архангай аймгийн зохиолчид, зураач урчууд, гэрэл зурагчдын бүтээлээс бүрдсэн “Хантамирын ай” номыг орон нутгийн төсвийн 50.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр бүтээлээ. Мөн “Тулгар төрийн өлгий-АРХАНГАЙ” бүтээлийг аймгийн Засаг даргын тамгын газар, Конрад-Аденауэрийн сантай хамтран бүтээж олны хүртээл болгоод байна.

4. Хангай сумын соёлын төв, спорт заал, Тариат сумын соёлын төвд их засвар хийгдлээ. Чулуут сумын соёлын төвийн барилга ашиглалтад орж үйл ажиллагаа эхэлсэн, Жаргалант, Булган сумдын соёлын төвийн барилгын ажил 90 хувийн гүйцэтгэлтэй явагдаж байна. Соёлын сайдын багцаас Чулуут, Цэцэрлэг сумын соёлын төвд 83.0 сая төгрөгийн эд хогшил, тайзны хөшиг, хөгжмийн зэмсэг, техник тоног төхөөрөмж нийлүүлж, 168.0 сая төгрөгийг орон нутагт эрх шилжүүлсний дагуу аймгийн түүх, соёлын дурсгалт зүйлсийг сурталчлах түгээн дэлгэрүүлэх контент бүтээх ажлыг “Хангайн даваа” ХХК гүйцэтгэж нийт 50 контентийг хүлээлгэн өглөө.

5. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тамгын газартай хамтран “Төрийн тахилгат Суварга хайрхан ууланд холбогдох түүх, шашин, соёлын судалгаа” ЭШХ, Төгсбаясгалант буяндэлгэрүүлэх хийдтэй хамтран Халхын анхдугаар Зая бандида Лувсанпэрэнлэйн мэлмий гийсний 380, долоодугаар зая бандида Лувсанданзанпүлжинжигмэд гэгээнтний мэндэлсний 50 жилийн ойд зориулсан ЭШБХ-ыг тус тус зохион байгуулж орон нутгийн төсвөөс 19.5 сая төгрөгийг зарцууллаа.

6. Хөгжимт драмын театрын уран бүтээлчид “Том хамарт одой” хүүхдийн жүжгийг шинээр, “Амьдрал тэтгэгч” эко жүжгийг тайзнаа сэргээн тавьж нийт 13 удаа тоглож, 2000 гаруй хүүхэд багачуудад үзүүлсэн байна.

Мөн “Улаан орхимжны давалгаа” эмгэнэлт жүжиг, “Хамаг монголын хатад”, “Бүжгээр урлахуй” шинэ уран бүтээл, “Урин цагийн аялгуу” шилдэг уран бүтээл, “Ардын урлагийн гайхамшиг” концертыг үзэгчдэд толилууллаа. Соёл урлагийн газар, ХДТ хамтран “Уртын дуу-Морин хуур-100” аймгийн анхдугаар уралдааныг зохион байгуулж 50 гаруй уртын дуучин 10 морин хуурч оролцлоо.

7. 2021, 2022 онуудад улс, орон нутгийн төсөв, хандивын 42,8 сая төгрөгийн санхүүжилтээр аймгийн болон сумдын соёлын төвийн номын сангийн фондыг баяжууллаа. Номын сангийн нийт сан хөмрөгийг 100 хувь электрон каталогит оруулсан. Цахим сан хөмрөг үүсгэх ажил хийгдэж, цахим сан хөмрөгийн эзлэх хувь 0.18 хувьд хүрлээ. Номын сангаас аймгийн Засаг даргын тамгын газар, ГБХЗХГ, СУГ НТБТ, Монголчуудын угийг бичгийн академи-тай хамтран “Угийн бичгээ хөтөлцгөө” сургалтыг зохион байгуулж, сумдын Засаг даргын тамгын газрын нийгмийн ажилтан, агентлаг байгууллагын албан хаагчид болон нийт 70 хүн хамрагдлаа. Энэхүү сургалтад орон нутгийн төсвөөс 3,3 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүллээ.

Е. Тусгай хэрэгцээ, онцлог эрх ашиг бүхий бүлгийн эрхийг хангах талаар дараах арга хэмжээг авч ажиллалаа.

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын салбар комисс нь 2022 оны 11 дүгээр сарын байдлаар 20 удаа хуралдаж, 345 хүүхдийн асуудлыг хэлэлцэж, 287 хүүхдийн байнгын асаргааг сунгаж, 58 хүүхдийн асаргааг зогсоосон болон онош тодруулахаар буцаасан байна.

2. Комиссын үйл ажиллагаанд шаардлагатай 3.0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг аймгийн Засаг даргын нөөцөөс хөрөнгөнөөс батлуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хувийн хэрэг, асаргааны маягт, бүртгэлийн журнал зэргийг хэвлүүлэн хүүхэд бүрийг хувийн хэрэгтэй болголоо. Комиссын явуулын хурлыг аймгийн төвөөс алслагдсан Цэцэрлэг, Тариат сумдад зохион байгуулж, 28 хүүхдийн асуудлыг шийдвэрлэж, шинээр

хөгжлийн бэрхшээлтэй 2 хүүхдийг эрүүл мэнд, боловсрол нийгмийн хамгааллын үйлчилгээнд хамруулаад байна.

3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй байнгын асаргаанд байдаг 287 хүүхдийн эцэг, эхийн мэдээлэл EHАLАMJ.MN халамжийн нэгдсэн системд шинэчлэгдэн баяжигдсан.

4. Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээний сэргээн засах болон гэрийн асрамж халамжийн үйлчилгээнд 2022 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр 52 ахмад настан, 3 өрх толгойлсон эцэг/эх/, 4 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй өрх, 11 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, нийт зорилтот бүлгийн 70 иргэн хамрагдаж 10.600.0 мянган төгрөгийн санхүүжилт олгосон байна.

Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээний хамт олны бүлэг бүрдүүлж, орлогын эх үүсвэртэй болох цайны газар, бейкер ажиллуулах, оёдол эсгүүр хийх, хүнсний ногоо тариалах, мод модон эдлэл, арьс шир боловсруулах зэрэг чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах зэрэг нийт 15 сумын 20 бүлгийн төсөлд зорилтот бүлгийн 46 иргэнийг хамруулж, 19.4 сая төгрөгөөр санхүүжүүлсэн байна.

5. 2022 онд шинээр ашиглалтад орсон барилга байгууламжийн комисст Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн холбоодын тэргүүн Г.Самбууданзан оролцож Монгол Улсын MNS 5682:2006 “Явган хүн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан зам”, MNS 6055:2009 “Иргэний барилгын төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний шаардлагыг тооцсон орон зай, орчин” зэрэг стандартуудын холбогдох үзүүлэлт шаардлагуудын хэрэгжилтэд бодит нөхцөл байдал дээр нь очиж үнэлгээ хийж ажиллалаа.

6. Ихтамир, Батцэнгэл, Хотонт, Жаргалант сумдын 23 үйлчилгээний барилгад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн чөлөөтэй зорчих хүртээмжтэй орчны талаар үнэлгээ хийж зөвлөгөө өглөө. Улсын төсвийн хөрөнгөөр шинээр баригдах барилга байгууламжид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний саадгүй зорчих стандартыг мөрдөж ажиллах саналыг холбогдох байгууллагад хүргүүлсэн.

7. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч хөгжлийн бэрхшээлтэй 21 иргэнд 120000.0 мян.төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэг олгож, хөгжлийн бэрхшээлтэй 21 иргэнийг ажлын байртай болгосон.

8. Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, иргэдийн хүсэлтэд үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй 10 иргэнийг гар урлалын сургалтад хамруулж, 1872.0 мян.төгрөг зарцуулан ур чадвар эзэмшүүлсэн.

9. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажлын байрыг дэмжих хөтөлбөр”-ийн санхүүгийн дэмжлэгт хамрагдсан аж ахуй эрхлэгч хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, мөн байнгын асаргаанд байдаг хүүхдээ хардаг 70 иргэнийг маркетингийн төлөвлөлт, нөөц, өөрийн өртөг, санхүүгийн эх үүсвэрээ зөв тооцож, хяналт хийх аргад сургаж, 1700.0 мян.төгрөг зарцуулсан.

10. Үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зориулалтаар ажлын байр түрээслэн 6 сараас дээш хугацаагаар тасралтгүй үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа 3 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд 1284.0 мян.төгрөгийн түрээсийн дэмжлэгийг олголоо.

11. Ерөнхий боловсролын сургууль, хүүхдийн цэцэрлэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй 179 суралцагч хамрагдаж байна. Ерөнхий боловсролын сургуулийн 26 багш, сургуулийн өмнөх боловсролын 11 багшийг хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчтай ажиллах арга зүйд сургалаа. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд хамруулахад туслалцаа үзүүлэх зорилготой “Дэмжлэгийн баг” 15 сургуульд ажиллаж байна.

12. Ахмадын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч 29 ахмад настанд нийт 100.000.0 мян.төгрөгийн эргэн төлөгдөх

нөхцөлтэй санхүүгийн дэмжлэг олгож, 29 ахмад настан хувиараа хөдөлмөр эрхэлж, өрхийн орлогоо нэмэгдүүлсэн байна.

Өсвөр, хойч үедээ мэдлэг туршлагаа өвлүүлэх зорилгоор 10 ахмад мэргэжилтэн зөвлөн туслах үйлчилгээ үзүүлж, тайлан, цагийн тооцоонд үндэслэн 108000.0 мян.төгрөгийн урамшууллыг олгож өрхийн орлогыг нэмэгдүүлсэн.

Хүүхэд хамгаалагч үйлчилгээг цагдаагийн байгууллагаас тэтгэвэрт гарсан 3 ахмад мэргэжилтэнтэй гэрээ байгуулан гүйцэтгүүлж 1680.0 мян.төгрөгийн цалин урамшууллыг олгосон байна.

13. Эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдийг аливаа эрхийн зөрчил болзошгүй эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд эрсдлийн праграммд байгаа 496 хүүхдээс 19 сумын хамгийн өндөр эрсдэл бүхий 155 хүүхдийг Номин даатгалд даатгуулсан. Дэлхийн зөн Монгол-ОУБ-ын Монгол дахь хүүхэд ивээн тэтгэх хөтөлбөрт эрсдэлт нөхцөлд амьдарч байгаа 50 хүүхдийг холбож дэмжих ажлыг зохион байгуулсан.

14. Архангайд үйлдвэрлэв худалдааны төвд 2 лангуу ажиллуулж байна. Тус лангуунд санхүүгийн дэмжлэгт хамрагдсан 2 иргэн үйлдвэрлэсэн бараа бүтээгдэхүүнээ борлуулж байна. Тус лангууны түрээсэнд 3.0 сая төгрөг Хөдөлмөр эрхлэлтийн дэмжих санд төсөвлөгдсөн байна

15. Аймгийн хэмжээнд ерөнхий боловсролын сургуульд 158, сургуулийн өмнөх боловсролд 15 хүүхэд суралцаж байгаа бөгөөд сургуульд хамрагдаж чадахгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй 49 хүүхдийг хамран сургах тойргийн сургуулиудтай онлайн уулзалт хийж сургууль завсардуулахгүй явуулах, шинээр гарсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд дэмжлэг үзүүлэх аргачлал зөвлөмжийг сургууль, цэцэрлэгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажилладаг багш нартаа танилцуулан хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Мөн Боловсролыг дэмжих зөвлөлийг шинээр байгуулан ажиллаж байна.

16. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн түвшинг тодорхойлох, багшлах арга зүйн гарын авлага 72 ширхэг, өдөр тутмын хэрэглээний 450 үгсийн зургийн цомог 72 ширхэг, Дохионы хэлний 1000 үгтэй зурган карт 36 ширхэг, Аутизмын хүрээний бэрхшээлийн тухай ойлголт 72 ширхэг, Аутизмын хүрээний эмгэгийг эрт илрүүлэх, ойлголтыг дээшлүүлэх видео хичээл 36 ширхэг, бага насны хүүхдийн хөгжил видео хичээл 36 ширхэг, Дауны хам шинжийг эрт илрүүлэх ойлголтыг дээшлүүлэх видео хичээл 36 ширхэг гарын авлагыг 36 цэцэрлэгт тараасан. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй эмзэг бүлгийн бага ангийн сурагчдад усан будаг, будгийн харандаа, баримлын шавар, цахим аялал зурагт ном тус бүр 20 ширхэгийг тараасан

17. Олон Улсын хүүхдийн эрхийг хамгаалах өдрөөр 19 сумын 30 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд гэр бүлд гэрт нь бэлэг хүргүүлэх үйл ажилагааг нийгмийн ажилтнуудаар дамжуулан зохион байгуулж нийгэм сэтгэлзүйн дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагааг хийлээ

18. Хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй 5 хүнд хувийн туслах үйлчилгээг үзүүлж байгаа бөгөөд хувийн туслах үйлчилгээ авснаараа нийгмийн харилцаанд чөлөөтэй оролцож, гэр бүлийнхнээс хараат бус байдлаар аливаа ажил арга хэмжээг зохион байгуулах, саадгүй зорчих, бусдын адил нийгмийн харилцаанд тэгш оролцох эрхээ эдэлж байна.

Гуравдугаар бүлэг. Тулгамдсан хүний эрхийн зөрчил

Орон нутагт дараах хүний эрхийн тулгамдсан асуудлууд байна. Үүнд:

- Ахуйн хүрээнээс үүдэлтэй гэр бүлийн хүчирхийлэл
- Цахим луйвар
- Сургуулийн орчинд бүлэглэх байдлаар хүүхдийг дээрэлхэх, гадуурхах

- Ажлын байрны бэлгийн дарамт
- Төрийн албан хаагчдын цалин хөлс, нийгмийн баталгаа
- Хурдан морь унаач хүүхдийн аюулгүй байдал
- Хөрсний бохирдолт
- Хүүхдийн эрх /Охидын төрөлт их, хурдан морь унаач хүүхдийн эрх/
- Хөдөлмөрлөх эрх /цалин хөлс авах, ажлын байрны дарамт/
- Гэр бүлийн хүчирхийлэл /жендэрт суурилсан/
- Охид, эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрх /ХБЭмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн асуудал, охидын бэлгийн халдашгүй байдалд халдах/
- Цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчил /нэр төр, алдар хүндэд халдах, гүтгэх, доромжлох/
- Үе тэнгийн дарамт, дээрэлхэлт

Хүүхдийн эрхийн конвенцид заасны дагуу тухайн оролцогч улсууд хүчирхийллээс хамгаалах эрхийн хүрээнд хүүхдийг хүчирхийлэл, үл хайхрах явдлын бүх хэлбэр, хүүхэдтэй зүй бусаар харьцах явдлаас хамгаалах үүрэгтэй.

Хүний эрхийн үндэсний комисс, “Гүүд нейборс” Олон Улсын байгууллагаас 2017 онд явуулсан хүүхдийн эрхийн мэдлэг, хандлага, хэрэгжилт тодорхойлох судалгаанд хамрагдсан 10 хүүхэд тутмын 8 нь ямар нэгэн байдлаар хүчирхийлэлд өртдөг гэж хариулсан байх бөгөөд 2 хүүхэд тутмын 1 нь бие махбодийн хүчирхийлэлд, 4 хүүхэд тутмын 1 нь үл хайхрах хүчирхийлэлд, 8 хүүхдийн 1 нь бэлгийн шинжтэй дарамт, шахалт, халдлагад өртөж байсан гэж хариулсан байна.

Дөрөвдүгээр бүлэг. Санал, дүгнэлт

Орон нутагт хүний эрхийн дагнасан мэргэжилтэн байдаггүй учраас энэ чиглэлийн ажил арга хэмжээ иргэдэд хүрч чаддаггүй ялангуяа хөдөө орон нутгийн иргэд рүү чиглэсэн арга хэмжээ орхигдож байна.

Мөн цахим орчин санамсаргүй болон зориудаар илт худал гүтгэлэг зохиох, мэдээллийн эх сурвалжийн үнэн бодит байдлыг шалгахгүйгээр худал мэдээлэл тарааж нэр төрд халдах халдлага зөрчил олон нийтийн сүлжээнд цөөнгүй гарч байна. Тухайлбал

1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16 дахь хэсэгт Монгол Улсын иргэн нь “итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй” хэмээн зааснаар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрхийг хамгаалсан байна. Хүний итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх нэгэн хэрэглүүр бол цахим хэрэглээ болоод байгаа билээ.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд “Хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс нэг мянга гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас гурван сар хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэх (13.14.1)”-ээр заажээ.

“Худал мэдээлэл олон нийтэд тараасан” гэж илт худал мэдээллийг нэг буюу түүнээс дээш олон хүнд түгээсэн байхыг ойлгоно. Мэдээллийг амаар болон бичгээр хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орчинд тарааж болно. Эрүүгийн хуулийн 13.14 дэх дүгээр зүйлд заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэг нь 1986 болон 2002 оны Эрүүгийн хуулиудад тусгагдаж байсан түүхэн уламжлалтай.

Тухайлбал Монгол Улсын 1986 оны Эрүүгийн хуулийн 117 дугаар зүйлд заасан Гүтгэх гэмт хэргийг “Бусдын нэр төр, алдар хүндийг гутаасан илт худал гүжирдлэг тараасан бол” ял шийтгэхээр, 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 111 дүгээр зүйлд заасан Гүтгэх гэмт хэргийг “Хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаах зорилгоор илт худал гүжирдлэг тараасан бол” гэмт хэрэгт тооцож ял шийтгэхээр тус тус зүйлчилж заасан байдаг.

Эрүүгийн хуулийн 13.14 дэх хэсэгт заасан “Худал мэдээлэл” нь дараах хэлбэрээр илэрч болно.

- Худал /хуурамч/ мэдээлэл (Disinformation) гэдэг нь хувь хүн, нийгмийн бүлгүүд, байгууллага, улс оронд хор хохирол учруулахын тулд урьдчилан төлөвлөж зохиосон худал мэдээлэл,

- Ташаа мэдээлэл (Misinformation) гэдэг нь худал мэдээлэл боловч хувь хүн, нийгмийн бүлгүүд, байгууллага, улс оронд хор хохирол учруулах санаа зорилго агуулаагүй, зохиогоогүй мэдээлэл гэж заасан байдаг. Гэсэн хэдий ч Монгол Улсын хууль тогтоомжид илт худал мэдээлэл, ташаа мэдээлэл гэх нэр томъёог нэг мөр тайлбарласан, нийтээр баримтлах шинжтэй эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байна.

Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Эрүүгийн хуулийн дагуу хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан хэдий ч болгоомжгүйгээр ташаа мэдээлэл тараасан үйлдэлд ч мөн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болохоор байна.

Өөрөөр хэлбэл бусдын нэр хүндэд халдах зорилгоор худал мэдээлэл тараах үйлдэл, мэдээллийн эх сурвалжийг хянахгүйгээр ташаа мэдээлэл тараах үйлдэл нь ялгаатай бөгөөд үүнээс үүдэн гарсан эрх зүйн үр дагавар өөр байх ёстойг анхаарах нь зүйтэй байна.

Цаашид анхаарч ажиллах санал:

1.Цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчлийг бууруулах ажлыг үе шаттай зохион байгуулах,

2.Хүний эрхийн боловсролыг түгээх сургалт сурталчилгааны ажлыг системтэй зохион байгуулах,

3.Сумдын иргэд, хүүхэд залуучуудад хүрч ажиллах,

4.Хүүхдийн эрхийн зөрчлийг бууруулах, өсвөр насны охидын төрөлтийн тоог бууруулах зэрэг асуудалд анхаарал хандуулж ажиллах шаардлагатай байна.

“Тэгш тусгал” Төрийн бус байгууллага, “Бор тагшны бодол” НҮТББ-ын тэргүүн хүний эрхийн төлөв байдлын талаар дараах санал, шүүмжийг тусгасан болно. Үүнд:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургах нь үр дүнтэй гэсэн ч бодит байдалд тэдгээр хүүхдүүд эрүүл мэндийн байдлаасаа болоод сургууль, цэцэрлэгт хамрагдахгүй, нийгмээс тусдаа эцэг эхийн асрамжид сурч хөгжих эрх нь зөрчигдөж байдаг тул тусгай сургууль, цэцэрлэг эсвэл тусгай анги бүлэг нээх.
2. Аймагт Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төв баригдаж байна, эрүүл мэндийн суурьтай үйлчилгээ голлоно. Хамгийн гол нь энэ бүлгийн хүүхдийн хөгжих эрх зөрчигддөг, тусгай бэлтгэгдсэн багшийг бэлтгэх шаардлагатай.
3. Тэгш тусгал ТББ-ын тухайд одоогоор иргэний нийгмийг бэхжүүлснээр орон нутгийн иргэдийн оролцоог идэвхжүүлэх нь төслийг хэрэгжүүлж байгаа ба төслийн хүрээнд зорилтот бүлэг болох хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон эмэгтэйчүүдийг хүний эрхийн сургагчаар Хүний эрхийн үндэсний комисстой хамтран бэлтгэж байна.

4. Зорилтот бүлгийн тухайд өөрсдийн эрхийн талаар ойлголтоо нэмэгдүүлэх шаардлагатай байгаа ба ингэснээр төлөөллийн иргэний нийгмийн байгууллагаараа дамжуулан эрхийн хэрэгжилтээ хангуулахад нөлөө үзүүлэх юм
5. Төрийн байгууллагууд иргэдэд хүргэх өөрсдийн үйлчилгээг таниулах тал дээр нээлттэй болж байгаа ч учир дутагдалтай байна. Иргэдтэй ярилцахад хуулийн талаар болон эрхийн талаар энгийн ойлголтгүй байх нь элбэг байдаг. Миний ажигласнаар иргэний нийгмийн байгууллагуудад идэвхтэй ажилладаг болон хамрагддаг гишүүдийн эрхийн талаар ойлголт мэдлэг боломжийн байгаа нь анзаарагддаг харин гишүүдийн тухайд ойлголт хандлага хэцүү байдаг
6. Төр, Иргэний нийгмийн байгууллага, иргэдийн хамтын ажиллагааг бий болгох чиглэлээр манай туршлага гэвэл түр ажлын хэсэг байгуулсан ба эхний байдлаар хоорондоо мэдээлэл солилцох, хамтран хийх боломжтой ажлуудыг хамтрах зэргээр туршлагаа солилцож байна.
Дутагдалтай тал гэвэл зарим төрийн байгууллагууд өөрсдийн нэрийг л оруулах байдлаар өнгөц идэвхгүй ханддаг
7. Цаашид иргэдийн хуулийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, эрхийн зөрчлийг бууруулах чиглэлд холбогдох байгууллагууд анхаарах хэрэгтэй гэж бодож байна.

АЙМГИЙН ЗАСАГ
ДАРГЫН ОРЛОГЧ

ТАНИЛЦСАН:

Б.САНЖМЯТАВ

ХЯНАСАН:

ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙН
ХЭЛТСИЙН ДАРГА

Б.НАРАНЧИМЭГ

ТАЙЛАНГ НЭГТГЭСЭН:

ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙН ХЭЛТСИЙН
МЭРГЭЖИЛТЭН

Б.ПҮРЭВДАВУУ